

Albers Adviezen

Beleidsontwikkeling historisch landschap, landgoederen en monumenten

Het Rondeel in de Vier Perken te Culemborg

Lucia Albers. quick-scan 19-4-2012

Geschiedenis

Tussen 1640 – 1644 werden de vier Kruijsalleeën getekend door Nicolaas van Geelkerk op een kaart waarop ook diverse gestippelde, nog niet aangelegde wegen voorkomen. De Kruijsalleeën zijn dan al aangelegd.

Georg Frederick Graaf van Waldecq, Piermont en Culemborg was eigenaar van de grond die hij in huur gaf aan Raad Johan van Vianen op 30 september 1647.

afb. 1 ongedateerd, N. van Geelkerken, schets van nieuw aan te leggen wegen (G A Arnhem)

De huurvoorwaarden houden in dat Van Vianen de *twee grootste perken*, elk omstreeks 5 morgen groot, moet beplanten met mooie en geschikte *stal* (houdbare?) *appel en peer bomen* in verband van 5, met een kerseboom er tussen (als op de vijf van een dobbelsteen). Het derde zuidelijke perk waar toen weide was, moest ook met appels en peren worden beplant *op ruggige ackers opt hoogste van deselve ackers*. Verderop wordt ook gesproken over “*sal worden gerabatteert*”.

Het rechter, verst weg gelegen perk (noord-oost) was al beplant met elzen.

De huurder moet de dreven vlak houden en vrij van ruigtes, en de sloten onderhouden en de aarde die daaruit komt midden op de dreven laten gooien en vereffenen. De huurder kan het gras, de weiden, de pluimen en het snoeisel van de bomen gebruiken, als hij maar behoorlijke

boomkronen laat staan. Bovendien mogen er **enige iepen of lindebomen** uit gehaald worden om waterduikers door de dreven te kunnen graven, maar de laanbomen worden herplant op kosten van de huurder.

Uit het archiefstuk van 1647 is duidelijk geworden:

1. dat de vier perken oorspronkelijk niet gelijk van vorm waren, omdat er twee grootste perkenwaren;
2. dat de perken reeds rabatten hadden of moesten krijgen;
3. dat op de rug van de rabatten de best verkoopbare appels en peren moesten worden geplant met kersen daartussen in 5-puntsverband (zie Jan van der Groen, *Den Nederlandtsen hovenier*, herdruk 1988, p.160).
4. dat er **iepen en linden op de lanen** stonden en
- 5 er sloten langs de lanen lagen.

Over het rondeel wordt niet gesproken, vermoedelijk omdat het nog niet bestond omdat de vier perken nog niet gelijk en ideaal van vorm waren.

Johan van Vianen verhuurde de *rechte(r) helfte van de dreve percken* voor dertig jaar aan Lodewijck van Plettenberch en zijn erfgenamen. stuk 29 december 1647

Een lijst van 16 verschillende soorten appels en 5 verschillende soorten peren is bekend, uit de tijd na het overlijden van Lodewijck van Plettenberch. (archiefstuk n.a.l.v. de overdracht van *De helft van de plantage op Redichem gecedeerd door Mr Johan van Vianen aen mijn Broeder Jr. Lodowijck van Plettenberch saliger. bij leven Drost en Dijkgraaf der stad en graafschap Culenborg*)

In het Rijksarchief te Utrecht ligt een **kaart** van het kapittel van St Jan van **1647** (geen foto, origineel in RAU inv. 222, nr 217, in kopie van 1702 door W. de Roy) waarop al een gaaf vierkant is te zien met acht lanen vanuit het midden. Behalve de nog bestaande vier lanen gaan er ook vier wegen naar de punten van het vierkant. Het vierkant zelf is aangegeven met sloten er omheen. In 1647 maakten de Vier Perken dus al een geometrisch vierkant met het rondeel in het midden van acht wegen, een ster. Ook is het Speel of Sommerhuijs getekend in de as van de noord-zuid laan van de ster.

Het **rondeel** had de functie van een **rond plein** waar de wegen samen komen ofwel elkaar kruisen en men rond kon lopen of rijden. Er stonden vermoedelijk alleen bomen langs de ronde randen en één enkele naast het centrum. zodat men ook rechtuit kon kijken en rijden.

De vier wegen vanaf het centrum naar de punten van het vierkant zijn verdwenen op de kaart van 1749.

1749 Plan van de stad en het geheel van Kuylenborg door W.I.S. Marlet de Ronssy

Op de bovenstaande kaart van 1749 (HGA0752) zijn de Vier Perken omgezet in een keurig regelmatig patroon, met een groot rond in het midden, het ronddeel. Laanbomen staan langs de lanen en rondom het centrum, dat niet is ingevuld met bomen.

3

Bijna hetzelfde beeld zien we op de kaart van 1810.

1810 Kaart van een gedeelte der jurisdictie Culenborg door A.G. Drossaers (GAA 0873 verpondingskaart 220)

In 1810 staat er één boom net naast het centrum van het ronddeel en bomen er omheen als in de lanen.

Het ronddeel met gekapte kastanjes, in de as de opvolger van het Sommerhuijs, februari 2012 foto L. Albers

Situatie 2012

De lanen met sloten of greppels aan weerszijden, zijn beplant met essen van diverse leeftijden, maar allen van na 1950. Op een enkele hoek staat een oudere kastanje (ca 1900?) als onderdeel van een versiering in landschapstijl van de strakke dreven.

De Dreven en boomaftstanden hebben nog steeds roedematen van **Rhijnlandse roeden**. Het ronddeel stond vol met paardenkastanjes, geplant omstreeks 1950. Deze zijn in januari/februari 2012 gekapt.

De soort en vooral de wijze van de ruimte vol planten verdient geen navolging.

Advies

Op het ronddeel met **linden** (*Tilia europea*) of iep (*Ulmus laevis*) een rond lopende laan aanplanten, op roede maten, eventueel met nog een boom net naast het centrum.

Het is aan te bevelen linden te planten die lijken op het 17de eeuwse type; eventueel iep, *Ulmus laevis* een type dat vooral in de 19de eeuw werd gebruikt, maar minst gevoelig is gebleken voor iepziekte.

Nazaten van een 17de eeuwse linde zullen het beste de originele aanleg kunnen benaderen. Ecologisch adviesbureau Maes te Utrecht, weet waar die misschien te koop zijn. Indien wij kunnen beschikken over een digitale kaart van de Vier Perken met het ronddeel, kunnen wij de linden op roedematen voor u intekenen.